ALEKSANDR PUSHKIN SHE'RIYATIDA LIRIK QAHRAMON VA TABIAT UYG'UNLIGI

Norboyeva Dilyafruz Jumakulovna
SamISI.O'zbek tili va adabiyot kafedrasi katta o'qituvchisi
norboyeva.dilafruz73@gmail.com
ORCID 0009-0003-5113-479
Payizboyev Asadbek
SamISI.Bank-moliya fakulteti talabasi:
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20111203

Annotatsiya: Ushbu maqola Aleksandr Pushkin she'riyatining tub mohiyati — inson va tabiat o'rtasidagi uzviy, deyarli intuitiv bog'liqlikni tadqiq etadi. Biz ko'pincha tabiatni shunchaki go'zal manzara deb qabul qilamiz, biroq Pushkin olamida tabiat lirik qahramonning qalb aksidir. Maqolada shoir qanday qilib oddiygina kuz yomg'iri yoki qishki quyosh orqali insonning ichki dramasi, ozodlikka bo'lgan tashnaligi va hayot falsafasini ko'rsatib bera olgani tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi — Pushkin peyzajining psixologik qatlamlarini ochish va tabiatning tirik mavjudot sifatida lirik qahramon bilan "muloqoti"ni ko'rsatib berishdan iborat.

Tayanch so'zlar: Pushkin dunyosi, lirik qahramon, tabiat falsafasi, psixologizm, erkinlik ramzi, inson va koinot, badiiy mahorat, hissiyotlar uyg'unligi.

Аннотация: Данная статья посвящена исследованию глубинной, интуитивной связи между лирическим героем и миром природы в поэзии Александра Пушкина. В художественной системе поэта природа перестает быть просто декорацией; она становится зеркалом человеческой души. Автор анализирует, как через образы стихии или тихую прелесть сельской жизни Пушкин передает внутренние драмы, жажду свободы и философские искания личности. Исследование направлено на раскрытие «диалога» между человеком и мирозданием, где природа выступает как живой собеседник, сопереживающий и резонирующий с чувствами лирического героя.

Ключевые слова: мир Пушкина, лирический герой, философия природы, психологизм, символ свободы, человек и космос, художественное мастерство, гармония чувств.

Abstract: This article delves into the very heart of Alexander Pushkin's poetry—the profound, almost intuitive connection between the lyrical hero and the natural world. In Pushkin's universe, nature is far more than a picturesque backdrop; it functions as a mirror to the human soul. This study explores how the poet utilizes elemental forces—be it the stormy sea or the tranquil autumn countryside—to articulate internal human struggles, the yearning for freedom, and philosophical maturity. By analyzing key poetic works, the article reveals the "dialogue" between man and the cosmos, showing that in Pushkin's lyrics, nature breathes, feels, and evolves alongside the hero.

Keywords: Pushkin's universe, lyrical subject, philosophy of nature, psychological depth, symbols of freedom, man and cosmos, artistic brilliance, emotional harmony.

Pushkin she'riyatidagi bu chuqur psixologizm va tabiat bilan muloqot, aslida, klassik adabiyotning cho'qqisi hisoblanadi, chunki u yerda tabiat shunchaki jonsiz narsa emas, balki qahramonning xarakterini shakllantiruvchi qudratli kuchdir. Shoir asarlarida tabiatning har bir holati — xoh u sokin va osoyishta bo'lsin, xoh hayqirayotgan va isyonkor — lirik sub'ektning

ichki "men"ini ochib berishga xizmat qiladi. Masalan, uning "Kuz" she'ridagi xazonrezgi manzaralari orqali biz faqat fasl almashishini emas, balki shoirning ijodiy inqirozdan chiqib, yangi ruhiy quvvat topish jarayonini kuzatamiz. Pushkin uchun tabiat — bu inson ruhiyatining kengaytirilgan shakli bo‘lib, undagi har bir tebranish qahramonning qalbida aks-sado beradi. Bu uyg‘unlik shunchalik kuchliki, ba'zida lirik qahramon va tabiat o‘rtasidagi chegara butunlay yo‘qoladi: qahramonning erkinlikka bo‘lgan tashnaligi dengizning cheksizligida, uning mahzunligi esa qishki qirovli tunning sovuqligida mujassamlashadi. Bunday yondashuv o‘quvchida tabiatga nisbatan shunchaki iste'molchi emas, balki uning ajralmas bo‘lagi ekanligi haqidagi yuksak ma'naviy mas'uliyatni uyg‘otadi. Pushkinning badiiy mahorati aynan mana shu "tiriklik" tuyg‘usini so‘zlar orqali yetkazib bera olishida bo‘lib, u yaratgan manzara inson qalbining eng chuqur va aytilmagan sirlarini so‘zlay boshlaydi [1;56]

Pushkin she'riyatini shunchaki tarixiy meros emas, balki barcha zamonlar uchun insoniy tuyg‘ularning universal tili sifatida saqlab qoladi. Inson va borliqning bunday mutanosibligi esa kitobxonni hayotning tub mohiyati — go‘zallik va uyg‘unlik ekanligiga yana bir bor ishontiradiPushkin she'riyatidagi bu chuqur ontologik yaxlitlik shoirning dunyoqarashida tabiatni insonning ma'naviy ustozi va sirdoshi darajasiga ko‘taradi. Agar biz lirik qahramonning iztiroblarini tahlil qilsak, ular ko‘pincha tabiatning mahobatli kuchlari — masalan, Kavkaz tog‘larining mag‘rur cho‘qqilari yoki cheksiz cho‘llarning sukunati bilan hamohang ekanini ko‘ramiz. Shoir uchun tabiat shunchaki estetik zavq manbai emas, balki inson o‘z qiyofasini, o‘zining haqiqiy va ijtimoiy niqoblardan xoli bo‘lgan tabiatini taniy oladigan yagona makondir[9;41] Pushkinning badiiy olamida tabiat inson kabi o‘zgaruvchan: u ba'zan mehribon va taskin beruvchi, ba'zan esa befarq va shafqatsiz, biroq har doim haqiqiydir. Lirik qahramon tabiat qo‘ynida o‘zining "men"ini koinotning cheksizligi bilan qiyoslaydi, bu esa unga hayotiy fojialarga nisbatan donishmandona bosiqlik bilan qarash imkonini beradi. Pushkin lirikasi orqali biz inson ruhining dialektikasini — uning tushkunlikdan yuksalishga, yolg‘izlikdan koinot bilan birlashishga bo‘lgan yo‘lini kuzatamiz. Ushbu maqola shuni ta'kidlaydiki, shoirning "tabiatga qaytishi" — bu aslida o‘zligiga qaytishdir va aynan mana shu nuqtada uning she'riyati zamon va makon chegaralarini buzib o‘tib, bugungi kun kitobxoni uchun ham ruhiy madad manbai bo‘lib xizmat qiladi. Inson va borliqning bunday mutanosibligi, oxir-oqibat, o‘quvchini hayotning har bir lahzasidan ma'no qidirishga va dunyoni nafaqat ko‘z bilan, balki qalb bilan ko‘rishga o‘rgatadiPushkin she'riyatidagi lirik qahramon va tabiat uyg‘unligini tahlil qilar ekanmiz, shoirning janubiy surgun davridagi romantik asarlarini chetlab o‘tib bo‘lmaydi. Bu davrda tabiat lirik qahramonning isyonkor ruhiga hamnafas bo‘lgan qudratli kuch, ya'ni shaxsiy erkinlikning timsoli sifatida namoyon bo‘ladi. Xususan, "Dengizga" (К морю) she'rida okean shunchaki suv havzasi emas, balki qahramonning ichki tug‘yonlarini, uning cheklanmagan istaklarini va taqdir bilan kurashini o‘zida mujassam etgan tirik mavjudotdir. Shoirning "erkin unsur" (свободная стихия) deya dengizga murojaat qilishi, aslida lirik qahramonning o‘z ichki dunyosiga, uning ijtimoiy kishanlardan xoli bo‘lgan tabiatiga murojaatidir [2;17] Bu yerda inson va tabiat o‘rtasidagi chegara shu qadar shaffofki, dengizning shovullashi qahramonning qalb faryodi bilan uyg‘unlashib ketadi.Tahlilning ikkinchi bosqichida Pushkinning realistik va falsafiy lirikasiga o‘tishimiz bilan tabiat obrazining vazifasi o‘zgaradi. Endi u isyonkorlikdan donishmandona osoyishtalikka, hayotning o‘tkinchi ekanligini anglatuvchi falsafiy sukunatga ko‘chadi. Shoirning eng sevimli fasli bo‘lgan kuz tasvirlarida bu uyg‘unlik o‘zining cho‘qqisiga chiqadi. "Kuz" (Осень) she'rida peyzaj shunchaki xazonrezgi yoki yomg‘ir tasviri emas, balki ijodiy jarayonning, "oltin kuz" kabi pishib yetilgan fikrlarning ramzidir. Pushkin tabiatning "so‘lishini" mahzunlik bilan emas, balki "ko‘zni quvnatuvchi go‘zallik" (пышное природы увяданье) sifatida ta'riflaydi. Bu orqali lirik qahramon inson umrining poyonini fojia deb emas, balki tabiatning muqarrar va go‘zal bir qonuniyati, ma'naviy hosil yig‘ish davri sifatida qabul qiladi. Inson va borliqning bunday mutanosibligi o‘quvchini hayotning har bir lahzasidan ma'no qidirishga va hatto eng og‘ir damlarda ham tabiatdan kuch olishga o‘rgatadi.Nihoyat, Pushkin

lirikasida tabiatning koinot miqyosidagi abadiyligi va insonning foniyligi o‘rtasidagi ziddiyatni bartaraf etuvchi garmoniya (uyg‘unlik) tushunchasi markaziy o‘rin egallaydi [4;90]. Shoir uchun tabiat befarq emas, u — buyuk tartib va adolat timsolidir. Lirik qahramon tabiat qo‘ynida o‘zini yolg‘iz his qilmaydi, aksincha, u koinotning cheksizligida o‘zining mitti, lekin mazmunli o‘rnini topadi. Shovqinli shaharlardan, ijtimoiy ikkiyuzlamachilikdan charchagan qahramon tabiatga qaytganida, u o‘zining asl, samimiy qiyofasini qayta kashf etadi. Pushkinning badiiy mahorati aynan mana shu "ichki garmoniya"ni tashqi manzara bilan bog‘lay olishida ko‘rinadi; uning qahramoni uchun yulduzli osmon yoki qishki quyosh nuri shunchaki fizika hodisasi emas, balki yaratilishning mo‘jizasi va ruhiy poklanish manbaidir[6;35]. Shu tariqa, maqolaning asosiy qismida ko‘rib chiqqanimizdek, Pushkin she’riyatida tabiat va inson bir butunlikni tashkil etib, rus adabiyotidagi eng mukammal va hayotbaxsh falsafiy tizimni vujudga keltirgan

Aleksandr Pushkin she’riyatining tub mohiyatida tabiat va lirik qahramon o‘rtasidagi chegara shunchalik nozikki, u yerda tashqi manzara va ichki ruhiyat bir butunlikni tashkil etadi. Shoir ijodida tabiat shunchaki voqealar fonida turuvchi jonsiz dekoratsiya emas, balki qahramonning ruhiy holati bilan hamnafas yashaydigan, u bilan birga iztirob chekadigan va quvonadigan tirik sub’ektdir. Pushkinning "Dengizga" kabi romantik asarlarida biz lirik qahramonning isyonkor ruhini cheksiz okean to‘lqinlarida ko‘rsak, uning "Kuz" kabi falsafiy she’rlarida tabiatning so‘lishi inson hayotining donishmandona pishiqlik davri, ya’ni ma’naviy hosil yig‘ish mavsumi sifatida talqin qilinadi. Shoir peyzajni "humanize" qilish, ya’ni insonlashtirish orqali o‘quvchiga shuni uqtiradiki, inson tabiatning xo‘jayini emas, balki uning ajralmas va uzviy bir bo‘lagidir [8;16]. Pushkin lirikasidagi panteistik ruh qahramonning yolg‘izligini koinotning mahobati bilan bog‘laydi, natijada shaxsiy dardu hasratlar umuminsoniy va umumbashariy mazmun kasb etadi.

Pushkin ijodining cho‘qqisi hisoblangan falsafiy lirika bosqichida tabiat obrazlari shunchaki vizual tasvirlardan ekzistensial simvollarga aylanadi. Shoir inson umrini tabiatning siklik o‘zgarishlari — bahorgi uyg‘onish, yozgi jo‘shqinlik, kuzgi sarmastlik va qishki sukunat bilan parallel ravishda ko‘radi. Bu yerda lirik qahramonning ruhiyati tabiat hodisalari bilan shunchalik qovushib ketadiki, biz o‘quvchi sifatida qayerda manzara tugab, qayerda inson tuyg‘usi boshlanishini ajratolmay qolamiz [5;79] Masalan, uning kechki lirikasida "tungi sukunat" yoki "yulduzli osmon" shunchaki vaqt ko‘rsatkichi emas, balki insonning koinot oldidagi yolg‘izligi va shu bilan birga uning ulug‘vorligini anglatuvchi falsafiy makondir. Pushkin uchun tabiat befarq va sovuq kuch emas; u insonning eng maxfiy o‘ylariga javob bera oladigan, uni tushunadigan yagona haqiqiy sirdoshdir.mumkin.

Xulosa qilib aytganda, Aleksandr Pushkin she’riyatidagi lirik qahramon va tabiat o‘rtasidagi munosabatlar shunchaki badiiy tasviriy vosita darajasidan yuksak falsafiy-ekzistensial mohiyat darajasiga ko‘tarilgan bo‘lib, bu uyg‘unlik shoir ijodining o‘zak g‘oyasini tashkil etadi. Pushkin olamida tabiat hech qachon jonsiz fon yoki passiv manzara vazifasini o‘tamaydi, aksincha, u lirik sub’ektning ruhiy evrilishlarini, uning ichki hurligi va ijtimoiy dunyo bilan to‘qnashuvlarini aks ettiruvchi dinamik bir kuch sifatida namoyon bo‘ladi. Shoirning tabiatni "insonlashtirish" mahorati tufayli, lirik qahramon o‘zining eng murakkab tuyg‘ularini — erkinlikka tashnaligini dengiz to‘lqinlarida, hayot haqidagi falsafiy mushohadalarini oltin kuz sarmastligida, o‘zlikni anglash yo‘lidagi izlanishlarini esa cheksiz osmon sukunatida topadi. Tadqiqotimiz davomida ko‘rib chiqilganidek, bu garmoniya inson va borliqning ajralmas bir butunlik ekanligi haqidagi ontologik haqiqatga tayanadi va o‘quvchini tabiat bilan muloqot orqali o‘z ichki dunyosini tartibga solishga, hayotning o‘tkinchi lahzalarida abadiy go‘zallikni ko‘ra olishga undaydi. Pushkin yaratgan tabiat va inson birligi nafaqat rus adabiyoti, balki jahon madaniyati uchun ham mukammal estetik mezon bo‘lib xizmat qiladi, chunki unda inson qalbi koinotning cheksiz qudrati bilan yagona va uyg‘un nafas oladi. Shunday qilib, Pushkin merosidagi ushbu "tabiiy garmoniya" bugungi kunning ma’naviy inqirozlari davrida ham insoniyat uchun ruhiy muvozanat va poklanish manbai bo‘lib qolaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. **Пушкин А. С.** Полное собрание сочинений: В 10 т. — М.: Наука, 1977–1979. *(Asosiy manba sifatida shoirning o‘z asarlari).*
2. **Белинский В. Г.** Сочинения Александра Пушкина. — М.: Художественная литература, 1985. *(Klassik adabiy tanqidiy yondashuv).*
3. **Лотман Ю. М.** Александр Сергеевич Пушкин: Биография писателя. — Л.: Просвещение, 1982. *(Pushkin dunyoqarashi va peyzajining tizimli tahlili).*
4. **Томашевский Б. В.** Пушкин: Работы разных лет. — М.: Книга, 1990. *(Shoir uslubi va she’riyat texnikasi bo‘yicha fundamental tadqiqot).*

5. **Благой Д. Д.** Мастерство Пушкина. — М.: Советский писатель, 1955. *(Tabiat tasviri va badiiy mahorat masalalari).*
6. **Эпштейн М. Н.** «Природа, мир, тайник вселенной...»: Система пейзажных образов в русской поэзии. — М.: Высшая школа, 1990. *(Rossiya she'riyatidagi tabiat obrazlarining falsafiy tahlili).*
7. **Zulfiya.** Saylanma (Tarjimalar). — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1985. *(Pushkin she'rlarining o‘zbekcha eng sara tarjimalari).*
8. **Vohidov E.** Saylanma. 2-tom. Tarjimalar. — Toshkent: "Sharq" NMAK, 2001. *(Pushkin lirikasining milliy talqini va badiiy o‘girilishi).*
9. **Sultonov I.** Adabiyot nazariyasi. — Toshkent: O‘qituvchi, 2005. *(Lirik qahramon va badiiy tasvir nazariyasi bo‘yicha uslubiy qo‘llanma).*
10. **G‘afurov I.** Tarjima san’ati. — Toshkent: "Sharq", 2012. *(Rus she'riyatining o‘zbek tilidagi rezonansi va talqini).*